



також проект по видачі пластикових карт з одночасним страхуванням фінансових ризиків співробітникам організацій - страхувальників майна. Поручителем, а значить об'єктом, на який може бути звернений регрес, виступить сама організація. Тобто банк надає овердрафт фактично під 100% гарантії, а страхова компанія має джерело погашення страхових виплат. Неважко підрахувати фінансову вигоду від впровадження даних проектів, пам'ятаючи при цьому, що крім прибутку є ще і додаткові фінансові ресурси, і плата за користування наданими овердрафтами, і суми, що отримуються від страхування фінансових ризиків. Список подібних спільних продуктів значний і поповнюється в процесі розвитку фінансово-економічної ситуації на ринку.



Стрельбицький Я.А.

доцент кафедри економічних дисциплін

Кам'янець-Подільського державного

університету, кандидат економічних наук

ТОВАРИСТВА ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ: ЗАРОДЖЕННЯ, РОЗВИТОК, СТАНОВЛЕННЯ

Страховий ринок України знаходиться в стадії активного формування. Сьогодні в нашій країні функціонує більше двохсот страхових компаній, низка посередницьких та інших організацій, причетних до страхової справи. На жаль, комерційний бік страхування, який ставить на чільне місце прибутковість страхових операцій і диверсифікацію тимчасово вільних коштів страхових фондів страховика, витісняє на другий план справжнє значення страхування в суспільстві. Адже страхові організації як спеціалізований суб'єкт економіки існують тому, що в змозі виконувати соціальну функцію перерозподілу природних, економічних, техногенних і антропогенних ризиків між господарюючими суб'єктами, людьми та забезпечувати відшкодування збитку, спричиненого настанням страхового випадку.

Сьогодні, з різних причин, „чистим страхуванням” займається невелика кількість страховиків. По-перше, відсутні професійна компетентність для належної оцінки прийнятого на страхування ризику, володіння технікою страхування і кваліфікаційної оцінки збитку. По-друге, більшість суб'єктів підприємницької діяльності зміст і призначення страхування сприймають у певній мірі абстрактно, в силу не сформованого страхового менталітету. І лише реальні катастрофи, які миттєво призводять до втрат величезної кількості матеріальних і трудових ресурсів, спонукають замислитись над пошуком ефективних способів страхового захисту за нових умов господарювання. По-третє, мінімальні джерела, нереальні кошти, їх дефіцит, криза неплатежів та ціла низка інших факторів, яка перешкоджає активно включатися в процес страхування багатьом господарюючим суб'єктам та громадянам. По-четверте, нерозвиненість вітчизняної страхової системи, слабка законодавча база, зокрема щодо правового регулювання діяльності товариств взаємного страхування, страхових кооперативів, кептивів.

Страховання є предметом діяльності відокремлених суб'єктів підприємницької діяльності (страховиків) і дозволяє одержати прибуток. Це є основною метою страховика у формі акціонерного товариства: засновники формують капітал страхового підприємства, розцінюючи свої інвестиції як ефективну форму вкладення коштів та очікуючи, що підсумок діяльності цього підприємства буде джерелом їх доходу. Комерційні засади в організації страхової справи призводять до різних наслідків.



З одного боку, можна стверджувати, що мета – одержання прибутку в процесі страхової діяльності – є великим стимулом ефективного ведення страхової справи. З іншого боку – це об'єктивний фактор, який сприяє зростанню цін на страхові послуги для клієнтів страхових компаній.

Існують інші форми організації страхування, способи розкладки збитку господарчих суб'єктів, громадян, діяльність і характер занять яких пов'язаний з можливим впливом тотожних за характером і наслідками страхових ризиків. Однією з таких організаційних форм є товариства взаємного страхування.

Організація та діяльність взаємного страхування своїм корінням сягає далекого історичного минулого. Його розвиток проходив у декілька етапів. Для періодизації взаємного страхування від найдавніших часів до наших днів можна застосувати наступну таку схему:

1. Найпростіші форми взаємного страхування перших цивілізацій (від давніх часів – V ст. н. е.).

2. Розвиток форм страхової взаємодопомоги в гільдіях та цехах доби середньовіччя (VI – XVI ст.).

3. Юридичне закріплення бази страхування, розвиток та трансформація низки взаємних товариств в інші організаційні форми з елементами комерційного страхування (XVII – XIX ст.).

4. Розмежування сфер впливу комерційного та взаємного страхування, трансформація останніх під впливом конкуренції у різні проміжні форми (середина XX – початок XXI ст.).

Узгодження про взаємну допомогу ми зустрічаємо в глибокій давнині, переважно в галузі торгівлі. Так, у шумерів уже в третьому тисячолітті до нашої ери торговцям видавали суми грошей у формі позики або створення „спільної каси” на випадок втрати вантажу під час перевезення. Пізніше територія згаданої країни перейшла до складу Вавилонської держави. Закони вавилонського царя Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.) вимагали укладення угоди між учасниками торговельного каравану про спільне покриття збитків у разі грабежу, крадіжки чи іншої несподіваної пригоди. Подібні угоди заключались також у древній Палестині і Сирії на випадок загибелі чи крадіжки в'ючних тварин в учасників каравану. Купці на берегах Персидської затоки, і в Греції, розкладали плату за збиток від загибелі суден на всіх членів експедиції. Як в сухопутній, так і в морській торгівлі об'єктами страхових угод були товари та засоби перевезення: головним чином морські судна, в'ючні тварини (верблюди, осли та ін.).

У всіх приведених формах страхового забезпечення спільним являється те, що тут немає регулярних страхових платежів, які б вносились членами страхового колективу у спільну касу, фонд. Члени страхового колективу зобов'язувались відшкодувати збитки потерпілому шляхом розкладки їх між учасниками договору. Така примітивна форма страхування довгий час зберігалась в торгівлі. Пізніше страхування будується на іншій основі: формування постійного фонду за допомогою попередньої сплати страхових внесків. Сприятливі умови для розвитку цієї форми склалися в галузі ремесла, яке на відміну від торгівлі було не бродячим, а осілим заняттям. Об'єднання професійних ремісників характеризувалося стабільним складом учасників, спільністю побутових та релігійних інтересів. Тому система взаємодопомоги стає тут більш універсальною, страхування поширюється не тільки на чисельні нещасні випадки, що загрожують маєтку, але й на такі, що загрожують життю та здоров'ю людей. Створюються страхові організації статутного, а не разоводоговірного характеру, з постійним, стабільним складом учасників, професійними, побутовими та релігійними інтересами.

Набагато віків пізніше, коли змінюються умови торгівлі, в ній появляються організації постійного характеру, зі стабільним членським складом (наприклад римські колегії купців і, особливо, купецькі гільдії середніх віків).

В порівнянні з іншими народами древності взаємне страхування в постійних організаціях статутного типу найяскравіше проявляється у римлян. Тут здавна були відомі дві категорії



приватних колегій або спілок: професійні та релігійні. І ті, і інші існували у великій кількості не тільки у Римі, але й по всій Італії та римських провінціях. Професійні спілки об'єднували ремісників та інших робітників різних професій: теслярів, ковалів, гончарів, суднобудівників, рибалок, купців та інших. До складу цих об'єднань входили також представники аристократичних професій: актори, музиканти.

Не відрізнялись від професійних спілок і релігійні, як по внутрішній організації, так і за своєю діяльністю. Основною метою існування спілок було взаємне страхування ритуальних витрат. Тут надавалось велике значення культу похорону. Влаштування похоронних процесій і спорудження пам'ятників вимагало значних одноразових витрат. Тому римляни накопичували потрібні гроші у професійних колегіях і спілках. Цільове використання коштів забезпечувалось правовими гарантіями. Лише особа, зазначена у заповіті, могла отримати належні кошти і витратити їх на ритуальні заходи, пов'язані з похоронами заповідача. На страхові суми не поширювались претензії будь-яких кредиторів. Навіть рабовласник (якщо він не значився у заповіті) не мав права на страхову суму раба [1, с. 39–40].

Спілки виконували також інші функції взаємодопомоги: матеріально підтримували своїх членів під час хвороби, травматизму та іншого. Крім того сама виплата носила характер не тільки оплати витрат на поховання, але разом з тим мала допомоги сім'ї потерпілого. При ліквідації спілки майно та страховий фонд розподілялись між членами, аналогічно і при виході із спілки з вибуваючими проводився відповідний розрахунок.

Особливу групу в Стародавньому Римі складали військові колегії, в яких, крім достойного поховання, реалізовувались й інші цілі. Із свідчень, що дійшли до нас про одну із таких колегій, видно, що вступний внесок рівнявся 750 динаріям. Такий відносно високий внесок, мабуть, збільшувався щомісячними відрахуваннями. Колегія брала на себе обов'язки: видавати 500 динарій при підвищенні по службі, для покриття витрат при переїзді в інший легіон морем піхотинцю добавлялось 200 і кавалеристу – 500 динарій. На випадок смерті особі, що значилась в заповіті, видавалось 500 динарій. [2, с. 11–12]. Тут уже зароджуються початкові форми особистого страхування.

Усі перераховані форми древнього страхування, починаючи від угоди про розподіл збитків та закінчуючи статутами римських колегій, безслідно зникають після розпаду Римської імперії. Розвиток страхування проходить практично заново, без урахування історичної спадковості. В епоху раннього Середньовіччя (V – X ст.), поки домінувало натуральне господарство, а обмін відігравав другорядну роль, зникають останні ростки античного страхування. З цього часу в його історії пролягає мертва смуга.

Починаючи з X століття, коли через невблаганні закони розвитку натурально-господарську систему феодалного суспільства починає розривати ріст товарно-грошових відносин, поступово змінюється система примусової праці, відроджується система страхування. Воно здійснювалось через гільдії (братства) та цехи. Стосунки між членами тут були тісніші, ніж у колегіях Стародавнього Риму. Згодом гільдії почали спеціалізуватися за окремими професіями. Серед них з'явилися і захисні гільдії, що мали завданням охорону особи і майна всіх членів від різних зазіхань. Принципи взаємодопомоги закріплювались в статуті гільдії. Поступово тут формувался перелік страхових подій та уточнювались розміри внесків та виплат.

Гільдійське взаємне страхування в основному поділялось на майнове та особисте. Майнове страхування передбачало відшкодування збитків як від стихійних (морські катастрофи, повені, пожежі, падіж тварин), так і від соціальних (крадіжки, грабежі) явищ. Крім цього, страховою подією, що давала право на відшкодування, було, незалежно від причини, розорення члена гільдії.



Особисте страхування передбачало відшкодування у випадку смерті, хвороби, інвалідності, необхідності викупу із полону, на підтримку вдів та сиріт [3, с. 11–13].

В цей час почали з'являтися початкові форми взаємного страхування і у слов'ян Київської Русі. Прикладом правового інституту X – XI ст., що мав страхову функцію, хоча був пережитком родових відносин, є історія права Київської Русі, а саме пам'ятка давньоруського права “Руська правда”.

Особливе значення тут мають норми, що стосуються матеріального відшкодування шкоди общиною на випадок вбивства. Зокрема “якщо хтось вб'є княжнього мужа, скоївши на нього напад, і вбивцю не буде впіймано, то платить за нього 80 гривень та округа, де знайдено вбитого, якщо вбита проста людина, то округа платить 40 гривень” (ст. 3). “Якщо вбивство скоєно не навмисне, а через сварку або на банкеті серед людей, то вбивця сплачує віру (грошовий штраф) за підтримки округи” (ст. 6). „Якщо хтось відмовиться від участі в сплаті дикої (подушної) віри, йому округа не допомагає в сплаті за нього самого і він сам за себе тоді платить” (ст. 4) [4, с. 13].

Особливий інтерес для нас мають страхові відносини в галузі шляхової торгівлі українських чумаків. Відомо, що починаючи з XIII ст. і до появи залізниць на теренах сучасної України велику роль у перевезенні вантажів на великі відстані відіграло чумацтво. Чумаки їздили по рибу та сіль до берегів Чорного та Азовського морів, продавали ці товари на ярмарках, закупляли там інші товари та розвозили їх по різних місцях. Звичаями чумацької торгівлі передбачалося, що на випадок, коли в дорозі у когось загине віл, то на артільний кошт куплявся другий. Тут йдеться уже не про угоду, а про міцну традицію, яка є похідною „кристалізації” попереднього досвіду договірних угод [1, с. 40].

Існують різні версії з приводу того, в якій саме країні було засноване перше страхове товариство. Більш переконливим є твердження про те, що їх поява пов'язана із зародженням капіталістичних відносин на морському транспорті та в торгівлі, де був нагромаджений великий досвід різних моделей захисту власників суден і вантажів на випадок їх знищення, пошкодження або пограбування під час рейсу.

Морське страхування в початковий період базувалося на договорі бодмереї. Його сутність полягала в тому, що кредитор виплачував страхувальнику суму, а потім у разі благополучного завершення плавання, тобто за відсутності страхового випадку, кредиторів поверталась авансована сума плюс премія за бодмерею. Попит на страхові послуги зростав, виявлялась нестача страхового капіталу. Тому страхування у формі бодмереї стало не вигідним. Страхова сума, що перебувала у розпорядженні капітана судна, могла бути втрачена через піратський напад або іншу пригоду, що не завжди значилась як страхова. Крім цього, довготривале плавання відтягувало кошти страховика на кілька місяців, а іноді і років.

Збільшення попиту на страховий захист зумовило перехід до продажу страхових полісів з подальшим відшкодуванням. На початку вони продавалися здебільшого товариствами взаємного страхування. Перший морський поліс був виданий страховому судовласникові в 1347 році. Через 121 рік після цього з'явився Венеціанський кодекс морського страхування. Далі ініціатива в морському страховому законодавстві переходить до Англії. Слід відмітити, що прийнятий 1774 року закон про страхування життя залишається в складі чинного законодавства Англії й досі.

1652 року зароджується всесвітньо відома компанія “Ллойд”, а у 1779 році члени асоціації “Лондонський Ллойд” прийняли „підписаний формуляр Ллойда” (формуляр договору морського страхування), низка положень якого донині застосовується в міжнародній практиці.

Великі географічні відкриття заклали основу інтенсивному розвитку комерційного мореплавання. Ризик неповернення з плавання окремих кораблів та цілих флотилій був для



їхніх власників надзвичайно великим. Для цього існувало багато причин: шторм, зіткнення суден, піратські напади, інфекційні хвороби, нестача харчів тощо. Виникає нагальна потреба в розподілі ризиків, що давало б змогу інвесторам не втрачати повністю свої капітали в разі несприятливого рейсу. В багатьох європейських країнах виникають акціонерні страхові компанії як чисто комерційні організації.

В цей час продовжують розвиватися взаємні страхові союзи і товариства, які займаються вогневим та сільськогосподарським страхуванням, Акціонерна форма для селян виявилась незручною. Страхування сільськогосподарських ризиків здійснюють товариства взаємного страхування, які в багатьох державах залишилися провідними страховиками в галузі аграрної економіки ще й досі.

Поштовок до розвитку вогневих страхових товариств були часті пожежі, особливо в містах. У більшості будинків, що були дерев'яними, для опалення слугували домашні вогнища (каміни), а для освітлення використовувались свічки. Саме це призвело до великої пожежі в Лондоні 1666 року, що забрала життя 70 тис. мешканців і знищила майже увесь житловий фонд міста [5, с. 15–16].

Інтенсивний розвиток ринкових відносин і підприємництва XIX століття спонукає заснування акціонерно-пайових компаній, у страховій справі з'являються картелі і концерни. Взаємне страхування під впливом конкуренції трансформується у проміжні форми. Виникають взаємні товариства, що мають майновий капітал, який надалі підлягав погашенню шляхом викупу акцій у власників. Одночасно і акціонерні компанії використовували прийоми притаманні взаємному страхуванню: участь страхувальників у прибутку, надання їм права голосу на зборах акціонерів, створення спостережних рад із страхувальників тощо.

Розмежовуються і сфери впливу цих організаційних форм страхування. Акціонерне, як суто комерційне, охоплює багату клієнтуру, майно якої дає більше гарантій щодо настання страхових випадків. Страхування багаточисельних дрібних будівель, дерев'яних, які належали малозабезпеченим прошаркам населення, в тому числі в сільській місцевості, було не вигідним. Тому для цього контингенту більш сприятливою була система взаємного страхування, особливо коли вона підтримується урядом і координується місцевими органами самоуправління.

У 1736 році в Росії при Державному земельному банку засновано страхову експедицію, яка брала на страхування міську нерухомість. Починаючи з 13 квітня 1864 року, коли утворилися земства, затверджено положення про взаємне земське страхування. Кожне губернське товариство здійснювало страхування на основі Статуту. З позицій сьогодення цей документ, який зберігся в Повному Зібранні законів Російської імперії, має цілу низку положень, що мають практичну цінність: взаємні страхові від вогню товариства засновувались у всіх губерніях і керували ними земства; їхній капітал складався з внесків і використовувався суто за цільовим призначенням; всі селянські будівлі страхувались в обов'язковому порядку, всі інші – в добровільному; оплата премій здійснювалась для обов'язкового страхування – в строки сплати земських повинностей, для добровільного – вперед за майбутній рік тощо.

Із зібраних внесків формувався основний та запасний фонд. При досягненні останнім обумовленого розміру внесок знижувався (важлива відмінність від акціонерних товариств), а при досягненні його розміру основна частина його йшла в залік обов'язкових платежів. В разі нестачі капіталу для покриття втрат дозволялося частково користуватись іншими коштами земства, а на випадок крайньої необхідності – користуватись допомогою Міністерства фінансів.

З 1877 року виникають товариства взаємного страхування землевласників від градобою, а в 1902 році починає діяти перше взаємне товариство страхування життя з управлінням у Києві.

1863 року в Полтаві створюється товариство взаємного страхування від вогню. Згодом аналогічні товариства з'являються у Києві, Одесі та Харкові. Вони обслуговували здебільшого



великих домовласників, купців і фабрикантів. Страхувальникам, що уклали договори страхування на кілька років підряд, надавалися пільги і навіть допускалося безплатне страхування за так званім „золотим полісом”.

Набули поширення товариства взаємного страхування серед землевласників. За прикладом Ліфляндського товариства було організовано товариство взаємного страхування у Києві. Воно ставило своїм завданням відшкодування збитків, завданих вогнем землевласникам Київської, Подільської та Волинської губернії.

В 1913 році вся вартість застрахованого в Росії майна складала 21 млрд. рублів, з яких на долю акціонерних товариств припадало 63 %, а на долю взаємних – 37 % всіх укладених страхувань. Але незважаючи на це, уряд приділяв велику увагу саме останнім [6, с. 43–48].

Невдовзі після жовтневого перевороту 1917 року страхову справу було монополізовано. У 1922 році з утворенням СРСР на Україні набула чинності постанова Наркомату праці від 28 лютого 1919 року про ліквідацію всіх страхових товариств і про передачу їхніх справ у відомство місцевих органів.

В роки НЕПу виключення було зроблено лише Укркоопстрахові, який діяв на засадах взаємного страхування і проводив страхування майна всіх видів Кооперації на Україні.

В 1931 році він був ліквідований поглинанням усіх страхових операцій Держстрахом СРСР. Відродження кооперативного страхування пов’язане з прийняттям у 1988 році Закону “Про кооперацію в СРСР” [7, с. 64], згідно з яким кооперативам і їх об’єднанням було дозволено утворювати кооперативні страхові установи, визначати умови, порядок і види страхування [8, с. 216, 251].

Особливо інтенсивно розвиваються всі форми страхування в другій половині ХХ століття. Страхування в сучасному капіталістичному світі стало невіддільним атрибутом ринкової економіки. Його основна особливість у тому, що самострахування набуває окремої організаційної форми, інституційна система управління наближає його до професійних страховиків. Найбільш поширеним методом самострахування є фондівий. Суть його полягає у попередньому формуванні спеціальних цільових фондів. Правовою формою його існування, як правило, є статут товариств взаємного страхування. Важливою особливістю є порівняно низькі вимоги щодо статутного капіталу та безприбутковості діяльності. Фірма, яка створила таке товариство по самострахуванню, у правовому відношенні посідає місце фірми-матері, а засноване нею товариство – дочірньої фірми. Ця специфічна субординація послужила причиною того, що таке товариство самострахування почало іменуватися англomовним поняттям “captives”, що у перекладі означає “залежний”.

Нині на світовому страховому ринку працює понад 3 тисячі кептивних компаній, які мають у своєму розпорядженні 23–24 млрд. доларів акумульованих коштів [9, с. 88–93].

Взаємне страхування стало міжнародним явищем. Товариства взаємного страхування (ТВС) посідають особливе місце на ринках більшості індустріальних розвинених держав і всіх континентів. Так, у 1990 році в Північній Америці (37% світового ринку страхування) ТВС займають 57,6 % ринку страхування життя і 27 % ринку загальних видів страхування у США і 53 % ринку страхування життя і 19 % ринку загальних видів страхування в Канаді. Кількість ТВС складає 821.

У Західній Європі (33,9 % світового ринку страхування) ТВС охоплюють від 2,8 % (Італія) до 48 % (Великобританія) ринку страхування життя і від 0,25 % (Ірландія) до 52 % (Швеція) ринку загальних видів страхування. Кількість ТВС – більше 2000.

У Японії (20,5 % світового ринку страхування) ТВС становлять 89,4 % ринку страхування життя і 5,1 % ринку загальних видів страхування. Загальна їх кількість – 20.



Однією з характерних рис ТВС є не тільки їх здатність до адаптації, але і те, що страхування охоплює великі та середні підприємства і навіть дрібні компанії, в наших умовах це можуть бути селянські (фермерські) господарства. Чисельність ТВС досить велика.

Ці компанії дуже швидко розвиваються за розмірами. Наприклад, Північноамериканська асоціація компаній взаємного страхування (НАМІС) нараховує більше 850 членів-компаній з загальним надходженням премій біля 1 млн. доларів. А серед 10 найбільших компаній кожного сектора ринку, США і Канада мають 7 ТВС життя, Німеччина – 4 ТВС загальних видів страхування, а всі 10 найбільших страхових компаній Японії – ТВС життя.

Різноманітність розмірів ТВС пояснюється тим, що система взаємного страхування плюралістична так само, як і їх члени. Ця різноманітність набуває різних форм: географічне розповсюдження діяльності транснаціональні, національні, регіональні; категорії страхування – майнове, особисте і страхування відповідальності (життя та загальне страхування); страхування від нещасних випадків (всі види або лише окремі). На більш високому рівні воно відображає відмінності в основі страхування, тобто коли одні ТВС загальні, то інші створюються для роботи у вузькій сфері діяльності (ТВС, що займаються ризиками підприємств, професійні чи соціо-професійні ТВС) [10, с. 14–16].

В третьому тисячолітті страхування виходить як одна з найбільш розвинутих ефективних сфер діяльності. За даними міжнародної статистики протягом 1995 року до страхових компаній, товариств взаємного страхування надійшло в доларовому еквіваленті (США) 2143 млрд. страхових премій. Понад 58 % усіх страхових надходжень припадає майже порівну на дві країни США та Японію, ще 2 % – на держави Європейського Союзу. Частина решти країн світу – 13 %, в тому числі на Україну припадає лише 0,01%. Усе це відбиває вкрай нерівномірний розвиток страхового бізнесу.

Однією з характерних рис ТВС є не тільки їх здатність до адаптації, але і те, що страхування охоплює великі та середні підприємства і навіть дрібні компанії, в наших умовах це можуть бути селянські (фермерські) господарства.

Ця організаційна форма страховика закріплена законом України “Про страхування” від 7 березня 1996 року ст. 13 “Товариство взаємного страхування”. Згідно з ним усі громадяни і юридичні особи з метою страхового захисту своїх майнових інтересів можуть створювати ТВС в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Товариство взаємного страхування є юридичною особою, яка не має комерційного характеру, тобто вона не ставить за мету одержання прибутку. Воно утворюється для страхування ризиків членів товариства. Тому й існує тотожність між членом товариства і страховиком, а відповідно між страховиком і страхувальником.

Діяльність ТВС як форма соціально-економічного захисту майнових інтересів громадян і суб'єктів господарської діяльності заснована на принципах солідарної відповідальності, коли покриття збитку члену ТВС, пов'язаного зі страховим випадком, проводиться за рахунок внесків інших пайовиків, які вони вносять в статутний фонд ТВС і фонд страхового резерву.

ТВС формує страховий фонд за рахунок фіксованих або непостійних страхових внесків, але їх розмір завжди має свою межу для того, щоб забезпечувалось повне покриття зобов'язань стосовно страхувальників.

Головною метою діяльності ТВС є страховий і соціальний захист, фінансова підтримка членів ТВС, яка здійснюється шляхом залучення та використання їх власних внесків на принципах солідарної відповідальності і підтримки, а також захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, що не є членами ТВС.

По своїй суті ТВС є спеціалізованим фінансово-кредитним закладом, діяльність якого виключно пов'язана з організацією страхового забезпечення членів і страхувальників ТВС, а



також ефективного використання прибутку і внесків пайовиків ТВС та страхових резервів, створених в результаті надходження страхових платежів згідно з договорами страхування, що заключаються зі страхувальниками. Крім того, оскільки ТВС не мають на меті одержання прибутку, то практикується повернення прибутку пайовикам, як у вигляді частини пайового внеску, внесеного пайовиком, так і в формі розподілу надлишків надходжень (з різних джерел: або від власної страхової діяльності або від управління страховими активами товариства).

Переваги страхових товариств полягають також у необхідності утворення каналів фінансування, які задовольняють запити населення і особливості потреб різних соціально-професійних категорій. Їхня організаційна структура найкращим чином сприяє активній участі зацікавлених груп населення і підприємств, які потребують взаємодопомоги в її забезпеченні. ТВС можуть утворюватись як окрема структура, що займається страхуванням, в рамках існуючої організації.

Оскільки принцип солідарності відіграє в ТВС значно важливішу роль, ніж в акціонерних товариствах, вони досить легко виходять на певні верстви населення і групи підприємств. Тому між цими двома організаційними видами страхових підприємств існують відносини взаємодоповнення, а не конкуренції.

Більш того, можливий варіант, що система взаємного страхування може розглядатись як основний елемент ринку, який функціонує в умовах вільної економіки та основної організаційної форми у вітчизняній страховій системі, так і в інших державах, зокрема членах – учасниках ЄС.

Тому нині назріла необхідність прийняття закону “Про товариства взаємного страхування”, закладення міцної правової бази функціонування ТВС, де б враховувався їх специфічний характер, визначались основні принципи їх діяльності, запобігаючи відхиленням, які негативно вплинуть на фінансову стійкість. Пайовики повинні мати значно більші можливості при розробці засновницького договору товариства, ніж це визначено Тимчасовим положенням про товариства взаємного страхування [7].

Таким чином, потреба в розвитку ТВС як однієї з найдавніших класичних форм страхового захисту, що має багатовікову історію, зростає, оскільки:

- фінансовий стан потенційних страхувальників, їх платоспроможність такі, що вони гостро потребують надання їм страхових послуг на безприбутковій основі в класичному вигляді;
- вітчизняний страховий ринок потребує здорової конкуренції серед страховиків різних організаційних форм і типів;
- зростає незабезпечений попит на страхування в агропромисловому комплексі, в т.ч. на страхування сільськогосподарських виробничих ризиків, тому що комерційне страхування не здатне в повному обсязі задовольнити потреби сільськогосподарських товаровиробників як за якістю пропонованих послуг, так і високою вартістю, яка є явно завищеною;
- потенційні страхувальники потребують, поряд з жорсткою регламентацією комерційного страхування, наявності більш демократичних, м'яких форм страхування, оскільки за будь-яких обставин вони ризикують власними коштами при трансферті ризику страховиком.

Література

1. Райхер В.К. *Общественно-исторические типы страхования.* – Л., 1947.
2. Вобль К.Г. *Основы экономики страхования.* – М.: Анкил, 1995.
3. *Страховое дело. Общества взаимного страхования.* – Н.: Анкил, 1994.
4. Шиминова М.Я. *Страхование: история, действующее законодательство, перспектива.* – М.: Наука, 1989.



5. *Страховання: Підручник / За ред С. С. Осадець, – К.: КНЕУ, 1998.*
6. *Страховое дело. – 1993. – № 3.*
7. *Закон СССР “О кооперации в СССР”. – М.: Изд-во “Известия Советов народных депутатов СССР”, 1988.*
8. *Ефимов С.Л. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование. – М.: Цериx-ПЗЛ, 1996.*
9. *Фінанси України. – 1996. – № 9.*
10. *Семінар по страхуванню 22–25 червня 1993 р. Комісія Європейських товариств. – К., 1995.*
11. *Schweizer Ruk // Sigma. – 1997.– № 4.*

*Стаття рекомендована до друку кафедрою економічних дисциплін
Кам'янець-Подільського державного університету
(протокол № 14 від 24.042003 року).*



*Рудь В.А.,
викладач Подільської державної аграрно-
технічної академії*

МЕХАНІЗМ ОПОДАТКУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Реструктуризація аграрних підприємств, перетворення їх у формування приватно-підприємницького типу вимагає удосконалення податкового механізму. Його слід будувати у відповідності з ринковими принципами, враховуючи зрушення у відносинах власності та управління.

Особливості сільського життя вимагають пошуку нових мотиваційних механізмів, здатних забезпечити потужний внутрішній економічний стимул не тільки до високопродуктивної праці, але й до економного витрачання матеріальних ресурсів і при цьому слід враховувати необхідність фіскальної та регулюючої функції податків. Саме тому виникає необхідність у розробці такого механізму оподаткування сільськогосподарського виробника, який зміг би врахувати особливості оподаткування аграрного виробництва в сучасних умовах.

Податкова система України стосовно сільськогосподарського виробника почала створюватись одночасно з розбудовою самостійної держави. Це само по собі породжує певні складнощі [1]. Дані ускладнення привели до небажаних наслідків, в результаті чого аграрний комплекс України потребував стимулювання та підтримки за допомогою економічних важелів, одним з яких став фіксований сільськогосподарський податок. Однак, на думку науковців, ідея запровадження єдиного податку, в тому числі і земельного, є утопічною [1].

Розробка механізму оподаткування аграрних підприємств по закінченні терміну дії фіксованого сільськогосподарського податку, який би сприяв підвищенню продуктивності селянської праці.

Враховуючи реалії сьогодення, побудова податкової системи аграрної галузі має бути зорієнтована, перш за все, на розширення бази оподаткування, що в свою чергу дасть поштовх до руху регулюючій функції. Крім того, зазначений підхід, на нашу думку, є основою для створення оптимальних умов розвитку суб'єктів економічної діяльності та зведення до мінімуму загрози соціальної дестабілізації (через некоректний перерозподіл частини валового національного продукту в аграрному секторі).